

УДК 340.1

Марта Шептицька

Національний університет “Львівська політехніка”,
аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Marta.M.Sheptytska@lpnu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3890-5991>

АКТИВІЗМ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

<http://doi.org/10.23939/law2023.38.131>

© Шептицька М., 2023

У статті окреслено та проаналізовано активну діяльність релігійних організацій у сфері захисту основоположних прав людини. Основними засадами взаємодії держави та релігійних організацій в Україні у сфері захисту основоположних прав людини є: дотримання принципу відокремлення релігійних організацій від держави та невтручання у внутрішні справи один одного; подолання негативних наслідків ставлення держави до релігійних інституцій у радянські часи; неприпустимість участі релігійних організацій у політичній діяльності, а також спроб політичних партій або лідерів використовувати релігійні організації у політичних цілях; удосконалення та відпрацювання правових механізмів на практиці у становленні партнерських відносин між державою і релігійними організаціями; сприяння у реалізації прав релігійних організацій та створення умов для їх нормального та всебічного функціонування тощо.

До основних напрямів діяльності релігійних організацій у напрямі захисту основоположних прав людини належать: співпраця у сфері збереження та зростання суспільної моралі; співпраця у сфері налагодження та дотримання міжрелігійної, міжконфесійної, міжетнічної та громадянської злагоди в українському суспільстві; сприяння на міжнародному рівні миру, порозумінню, співробітництву між людьми, народами та державами; створення міжконфесійних та міжцерковних об'єднань з метою консолідації зусиль релігійних організацій заради реалізації ними масштабних соціальних проектів та інше; відродження, збереження та розвиток історичної та культурної спадщини народів України; співпраця у сфері духовного, морального, патріотичного виховання та освіти; співпраця у науковій сфері, включаючи спільні дослідження в гуманітарній галузі; співпраця у сфері культури, мистецтва та творчої діяльності; співпраця у сфері соціального захисту держави та охорони здоров'я населення; підтримка інституту сім'ї, материнства та дитинства; співпраця релігійних та світських засобів масової інформації; піклування про духовно-моральне виховання військових, працівників правоохоронних установ та силових відомств; робота з профілактики правопорушень, піклування про осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі; спільна діяльність з охорони навколишнього середовища; співпраця у сфері економічної діяльності на користь релігійних організацій, держави та суспільства.

Ключові слова: релігійні організації; права людини; активізм; держава; громадянське суспільство; правове забезпечення; свобода совісті; міжконфесійні відносини; соціальна діяльність.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні досить актуальною є проблема ефективного використання потенціалу релігійних організацій у системі захисту прав людини. Налагодження оптимальних відносин із релігійними організаціями відіграє особливу роль в процесі розвитку України як демократичної, європейської держави, зокрема в умовах повномасштабної війни росії проти України. Сьогодні особливо простежується обопільна зацікавленість держави і релігійних організацій в співпраці, що проявляється у допомозі релігійними організаціями Збройним силам України, тимчасово переміщеним особам, населенню, яке перебуває в зоні активних військових дій, різним соціально-незахищеним верстам тощо. Крім того, інтенсифікувалися зустрічі представників релігійних організацій із представниками державних органів з метою напрацювання основних напрямів реформування сучасного українського суспільства та становлення правової держави.

Вплив релігійних організацій, християнських норм і цінностей на життя суспільства в умовах війни помітно посилюється. Це пояснюється певною мірою істотними змінами умов життєдіяльності і підходом до релігії як до чинника духовного відродження нації. Саме від налагодження ефективних відносин держави з релігійними організаціями значною мірою залежить стабільність та подальший розвиток України, позаяк характер розвитку цих стосунків може консолідувати українське суспільство, або навпаки дезорганізувати. Природно, це зумовлює і підвищення інтересу до питань визначення ролі і місця релігійних організацій в системі захисту прав людини.

Аналіз дослідження проблеми. Діяльність релігійних організацій у сфері захисту основоположних прав людини є малодослідженою у правовому дискурсі. Окремі аспекти цього питання були розглянуті у наукових працях таких авторів, як В. Бедь, В. Бурега, А. Волошин, Ю. Гаджега, А. Гайн, В. Гаєва, М. Делеган, О. Дехтерева, В. Єленський, Л. Компанієць, В. Лубський, М. Оніщенко, М. Палінчак, Ю. Пайда, Є. Сабов, Г. Сергієнко, О. Стойка, С. Фенцик, В. Чорнописька, П. Яроцький, Л. Ярмол та інші. В умовах повномасштабної війни в Україні зростає потреба у дослідженні проблем визначення ролі і місця релігійних організацій в системі захисту прав людини.

Мета статті – окреслити та проаналізувати активізм релігійних організацій у сфері захисту основоположних прав людини.

Виклад основного матеріалу. Права і свободи людини, громадянина мають бути не тільки зумовлені соціальними потребами і юридично закріплені, визнаватися і охоронятися державою в особі її органів та посадових осіб, а насамперед – відповідати можливостям їх реалізації. Звідси, ефективне забезпечення принципу пріоритету прав і свобод людини прямо залежить від економічних, політичних, соціокультурних чинників, від домінуючої в суспільстві правової культури (і субкультур), яка впливає на здатність особи розуміти її правові можливості, усвідомити свої свободи не лише як загальні цінності, але і як індивідуальні ціннісні орієнтації, навчитися вправному їх застосуванню [1, с. 24].

Релігійний чинник у всі часи і у всіх народів відіграв вкрай важливу роль у бутті соціуму, позаяк сприяв утвердженню загальнолюдських цінностей. Правові основи діяльності релігійних організацій як громадських об'єднань, їх взаємодії з державними та іншими соціальними інститутами окреслено в Конституції України, Законі України “Про свободу совісті та релігійні організації” та в інших документах. Основний Закон України у ст. 35 визначає, що “церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави” [2], але надає кожній людині право на свободу віросповідання, світогляду та релігійну діяльність.

Таке відокремлення має позитивну характеристику, адже релігійні організації є незалежними від державної політики. Водночас, попри їх відокремленість, релігійні організації здійснюють різновекторну суспільну місію в державі: формування здорового способу життя; підтримки інституту сім'ї, материнства й дитинства, соціальної адаптації осіб з особливими потребами; охорони здоров'я; збереження, відродження і розвитку історичної та культурної спадщини, у тому числі традиційної культури українського суспільства; освітньої діяльності, пов'язаної із забезпеченням можливості здобуття якісної освіти громадянами з малозабезпечених прошарків суспільства; громадських робіт, діяльності з охорони навколишнього середовища, ліквідації наслідків стихійних лих, екологічних і техногенних катастроф; захисті суспільної моралі від проникнення культу насильства, жорстокості, порнографії; протидії псевдорелігійним структурам, небезпечним для особи та суспільства тощо [5].

Однією з очевидних рис сучасних релігійних організацій є активна участь в усіх сферах суспільного буття, зокрема у національній безпеці, процесах державотворення, розвитку національної свідомості та патріотизму громадськості, формуванні нової еліти. Релігійні організації відіграють вкрай важливу роль у механізмі захисту основоположних прав людини, по-перше, володіючи значним духовним потенціалом, безпосередньо впливають на вирішення цілої низки соціальних проблем. Завдяки таким соціальним аспектам релігії, як світоглядний, інтегруючий, регулюючий та комунікативний створюється консолідована організація віруючих, у якій діють чіткі етичні стандарти, створюється особливий (зазвичай сприятливо-позитивний) простір для самоствердження людини і специфічним чином (на засадах догм чи канонів) регулюється поведінка людини. По-друге, релігійні організації володіють певними соціально-психологічними засобами впливу на людину та соціум, які формувалися століттями та здатні корегувати важливі риси особистості, впливати на її світоглядні й споживчо-мотиваційні установки [4, с. 58].

З одного боку, релігійні організації прагнуть інтенсифікувати релігійне життя своїх адептів, віру зробити центром їх життя, а канонічні догми основним чинником чи мотивацією їх поведінки. Забезпечуючи права людини на свободу віросповідання, релігійні організації припускають і визнають лише такі обмеження в цій сфері, які диктуються необхідністю захисту конституційного ладу, громадського порядку, суспільної моралі, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, збереження традиційної релігійної культури суспільства, а також узгоджуються з нормами і принципами міжнародного права. Діючи у напрямку консолідації українського суспільства, релігійні організації докладають чимало зусиль до пошуку та встановлення балансу інтересів віруючих і невіруючих громадян та їхніх об'єднань, досягнення взаєморозуміння та взаємної толерантності між ними, забезпечення міжконфесійної стабільності, запобігання протистоянню релігійних організацій, виникненню конфліктів на релігійній основі, зокрема в питаннях розподілу сфер впливу на території України, повернення їм націоналізованого в минулому майна релігійного призначення [5, с. 95].

У реаліях війни та соціальної нестабільності українського суспільства значно зросла потреба у волонтерстві, в якому активну участь беруть релігійні організації. Основним напрямом діяльності волонтерів стала допомога українській армії, пораненим і постраждалим від військових дій. Нині волонтери релігійних організацій забезпечують українську армію такими ресурсами та послугами, як: медикаменти; лікування; безпілотні літальні апарати; техніка; виконують ремонт техніки (автомобілів, бойових машин, літаків); ремонтують будівлі; модернізують озброєння (приціли, тепловізори, прилади нічного бачення тощо); здійснюють доставку іноземної продукції; засобів індивідуального захисту; одягу (уніформа); військового спорядження; продуктів харчування; беруть ініціативність в обміні полоненими тощо [1, с. 274].

Важливу роль релігійні організації відіграють у ресоціалізаційній роботі в установах виконання покарань, які здатні ефективно впливати на морально-етичний комплекс особистості засудженого, надавати йому духовну та матеріальну підтримку. Основні напрями діяльності релігійних організацій щодо ресоціалізації засуджених до позбавлення волі можна виокремити у три групи:

1) група внутрішніх функцій (богослужіння та церковного управління), 2) група зовнішніх функцій (нормотворча, виховна, благодійна та місіонерська), 3) група позарелігійних функцій (правозахисна, волонтерська, дозвіллева, просвітницька, методична та функція взаємодії з іншими суб'єктами пенітенціарної допомоги).

Релігійні організації, які консолідовані у Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій, беруть активну участь в акціях, ініціативах, конференціях та інших заходах, присвячених проблемним питанням охорони довкілля. Рада задекларувала, що "об'єднана в громадську спілку релігійна спільнота України не може стояти осторонь екологічних викликів. Зважаючи на те, що соціально-екологічні проблеми України є численними, вагомими та багатогранними, то й зусилля, спрямовані на їх вирішення, мають мати комплексний і сталий характер. Ефективна відповідь на сучасні екологічні виклики залежить від усіх учасників суспільного процесу, кожен з яких, починаючи від влади та державних природоохоронних інституцій, громадських організацій, і аж до окремих громадян, у відповідності до вимог принципів спільного блага, субсидіарності та солідарності, а також власної компетенції, має зробити свій автентичний внесок задля збереження спільного природного дому" [7, с. 103].

Інший напрям діяльності релігійних організацій у сфері екології, який проявляється нині, це намагання скоординувати свою діяльність для розробки програми співпраці держави та Церкви у галузі підвищення екологічної етики і культури, створення екологічних дорадчих центрів, які б пропонували людям інформаційні матеріали щодо можливостей збереження довкілля тощо. Ця діяльність видається досить перспективною, зважаючи на необхідність впровадження в навчальні програми шкіл і програм закладів вищої освіти екологічної світи й просвіти, екологічного виховання та відповідальності за природне довкілля.

Окремо слід відзначити медичну роботу релігійних організацій, якщо раніше їх основні зусилля були зорієнтовані лише на створення та забезпечення функціонування реабілітаційних центрів із лікування та профілактики наркоманії, паління та алкоголізму, то зараз спостерігається поживлення діяльності релігійних організацій і щодо інших питань охорони здоров'я населення. Основними напрямками у цій сфері є моральна (духовно-психологічна) підтримка медиків, надання безкоштовної медичної допомоги та ліків, створення постійно діючих християнських шпиталів і консультативно-діагностичної допомоги.

Основними засадами взаємодії держави та релігійних організацій в Україні у сфері захисту основоположних прав людини є: дотримання принципу відокремлення релігійних організацій від держави та невтручання у внутрішні справи один одного; подолання негативних наслідків ставлення держави до релігійних інституцій у радянські часи; неприпустимість участі релігійних організацій у політичній діяльності, а також спроб політичних партій або лідерів використовувати релігійні організації у політичних цілях; удосконалення та відпрацювання правових механізмів на практиці у становленні партнерських відносин між державою і релігійними організаціями; сприяння у реалізації прав релігійних організацій та створення умов для їх нормального та всебічного функціонування; стимулювання релігійних організацій до волонтерської та добровільної діяльності; забезпечення рівності всіх релігійних організацій перед законом, неприпустимість встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії або релігійної організації щодо інших; сприяння утвердженню взаємної поваги, терпимості та толерантності між релігійними організаціями та створення умов, що запобігають виникненню міжрелігійних, міжконфесійних конфліктних ситуацій.

Серед основних напрямів діяльності релігійних організацій у напрямі захисту основоположних прав людини слід виокремити такі: співпраця у сфері збереження та зростання суспільної моралі; співпраця у сфері налагодження та дотримання міжрелігійної, міжконфесійної, міжетнічної та громадянської злагоди в українському суспільстві; сприяння на міжнародному рівні миру, порозумінню, співробітництву між людьми, народами та державами; створення міжконфесійних та міжцерковних об'єднань з метою консолідації зусиль релігійних організацій заради реалізації ними масштабних соціальних проектів та інше; відродження, збереження та розвиток історичної та

культурної спадщини народів України; співпраця у сфері духовного, морального, патріотичного виховання та освіти; співпраця у науковій сфері, включаючи спільні дослідження в гуманітарній галузі; співпраця у сфері культури, мистецтва та творчої діяльності; співпраця у сфері соціального захисту держави та охорони здоров'я населення; підтримка інституту сім'ї, материнства та дитинства; співпраця релігійних та світських засобів масової інформації; піклування про духовно-моральне виховання військових, працівників правоохоронних установ та силових відомств; робота з профілактики правопорушень, піклування про осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі; спільна діяльність з охорони навколишнього середовища; співпраця у сфері економічної діяльності на користь релігійних організацій, держави та суспільства.

Висновки. Незважаючи на те, що до завершення суспільних перетворень, курс на які взяла Україна, ще далеко, проте вже сьогодні очевидно, що без подібних змін не буде повноцінного демократичного правового громадянського суспільства, а в сучасній Україні вплив релігійних організацій як інститутів громадянського суспільства є більш потужним, ніж вплив політичних партій або державних діячів, що підтверджують результати численних соціологічних опитувань і суспільних процесів.

Отже, сьогодні ми спостерігаємо, що релігійні організації взяли на себе відповідальність за суспільство, демонструючи це своєю розгалуженою соціальною діяльністю, яка є виявом відчуття потреб іншої людини та любові до ближнього. Діяльність релігійних організацій у сфері захисту основоположних прав людини виходить за вузькі конфесійні межі, охоплюючи своїм впливом людей інших конфесій, невіруючих і таких, що ще не визначилися у своєму конфесійному виборі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козюбра М. І. (2010). Права людини і верховенство права. *Право України*. № 2. С. 24–35.
2. Конституція України. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
3. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
4. Манжалій Х. (2008). Соціальна діяльність нових релігійних інституцій в сучасній Україні. *Релігія та соціум*. № 1. С. 58–60.
5. Кочкадан А. (2009). Загальні засади взаємодії держави і релігійних об'єднань в Україні: новелізація правового регулювання. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип. 49. С. 95–100.
6. Чернописька В., Малиш М. (2022). Волонтерська діяльність релігійних організацій: адміністративно-правові гарантії. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки*. № 3. (35). С. 272–277.
7. Чернописька В., Малиш М. (2022). Роль релігійних організацій у забезпеченні права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки*. № 1. (33). С. 99–105.

REFERENCES

1. Koziubra M. I. (2010). *Prava liudyny i verkhovenstvo prava*. [Human rights and the rule of law.]. *Pravo Ukrainy*. No. 2. P. 24–35 [in Ukrainian].
2. *Konstytutsiia Ukrainy*. [Constitution of Ukraine.]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. (Accessed: 10.05.2023). [in Ukrainian].
3. *Zakon Ukrainy “Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii”*. [Law of Ukraine “On Freedom of Conscience and Religious Organizations”]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. (Accessed: 10.05.2023). [in Ukrainian].
4. Manzhaliy X. (2008). *Sotsialna diialnist novykh relihiinykh instytutsii v suchasni Ukraini*. []. *Relihiia ta sotsium*. No. 1. P. 58–60 [in Ukrainian].
5. Kochkadan A. (2009). *Zahalni zasady vzaiemodii derzhavy i relihiinykh obiednan v Ukraini: novelizatsiia pravovoho rehuliuвання*. [General principles of interaction between the state and religious associations in Ukraine: amendment of legal regulation]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna*. Vol. 49. P. 95–100 [in Ukrainian].

Марта Шептицька

6. Chornopyska V., Malysh M. (2022). *Volonterska diialnist relihiinykh orhanizatsii: administratyvno-pravovi harantii* [Volunteer activity of religious organizations: administrative and legal guarantees]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Yurydychni nauky*. No. 3. (35). P. 272–277 [in Ukrainian].

7. Chornopyska V., Malysh M. (2022). *Rol relihiinykh orhanizatsii u zabezpechenni prava na bezpechne dlia zhyttia i zdorovia dovkillia* [The role of religious organizations in ensuring the right to an environment safe for life and health]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Yurydychni nauky*. No. 1. (33). P. 99–105 [in Ukrainian].

Дата надходження: 19.04.2023 р.

Marta Sheptytska

Lviv Polytechnic National University,
Institute law, psychology and innovative education
Department of Civil Law and Procedure

ACTIVISM OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN THE FIELD OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS PROTECTION

The article outlines and analyzes the active activity of religious organizations in the field of protection of fundamental human rights. The main principles of interaction between the state and religious organizations in Ukraine in the field of protection of fundamental human rights are: observance of the principle of separation of religious organizations from the state and non-interference in each other's internal affairs; overcoming the negative consequences of the state's attitude to religious institutions in Soviet times; the inadmissibility of the participation of religious organizations in political activities, as well as attempts by political parties or leaders to use religious organizations for political purposes; improvement and development of legal mechanisms in practice in the establishment of partnership relations between the state and religious organizations; assistance in the realization of the rights of religious organizations and the creation of conditions for their normal and comprehensive functioning, etc.

The main activities of religious organizations in the direction of protection of fundamental human rights include: cooperation in the field of preservation and growth of social morality; cooperation in the field of establishing and maintaining inter-religious, inter-denominational, inter-ethnic and civil harmony in Ukrainian society; promoting international peace, understanding, and cooperation between people, nations, and states; creation of inter-confessional and inter-church associations for the purpose of consolidating the efforts of religious organizations for the purpose of their implementation of large-scale social projects, etc.; revival, preservation and development of the historical and cultural heritage of the peoples of Ukraine; cooperation in the field of spiritual, moral, patriotic upbringing and education; cooperation in the scientific field, including joint research in the humanitarian field; cooperation in the field of culture, art and creative activity; cooperation in the field of state social protection and public health protection; support for the institution of family, motherhood and childhood; cooperation of religious and secular mass media; taking care of the spiritual and moral education of the military, employees of law enforcement agencies and law enforcement agencies; crime prevention work, care for persons in prisons; joint environmental protection activities; cooperation in the field of economic activity for the benefit of religious organizations, the state and society.

Key words: religious organizations; Human Rights; activism; state; civil society; legal support; freedom of conscience; interfaith relations; social activity.